

An aerial photograph of the Bernardine Church and Monastery in Kole. The church is a large, yellow building with a dark green roof and two prominent towers with green domes. It is surrounded by a green lawn and some trees. In the background, there is a parking lot with several cars and a road with a red car and a white car. The surrounding area is mostly brown and hilly.

**Krzysztof
Witkowski**

**Kościół i klasztor
OO. Bernardynów
w Kole**

Kościół i klasztor OO. Bernardynów w Kole

Autor: Krzysztof Witkowski

Koło 2026

Skład i druk: Presilo Studio s.c.; presilo.pl

Wydawca:

Gmina Miejska Koło
ul. Stary Rynek 1
62-600 Koło

www.kolo.pl

Znajdź nas na

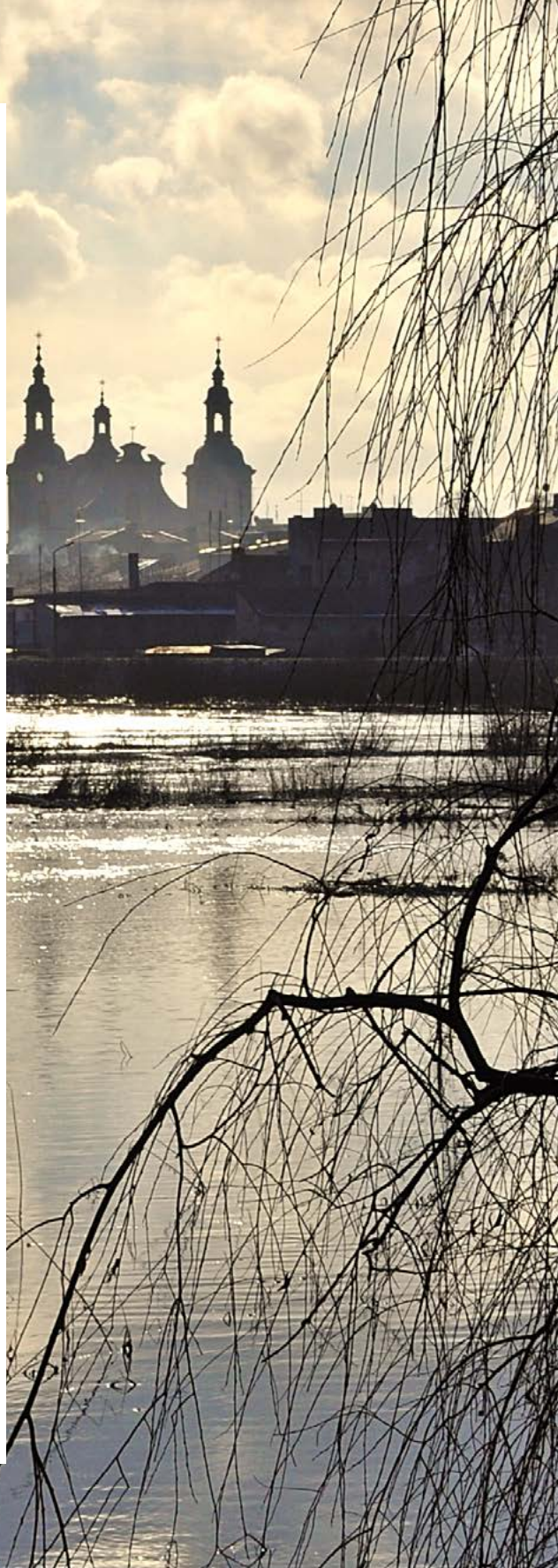
Materiały archiwalne pochodzą z Archiwum Prowincji OO. Bernardynów w Krakowie oraz z Archiwum Diecezjalnego we Włocławku.

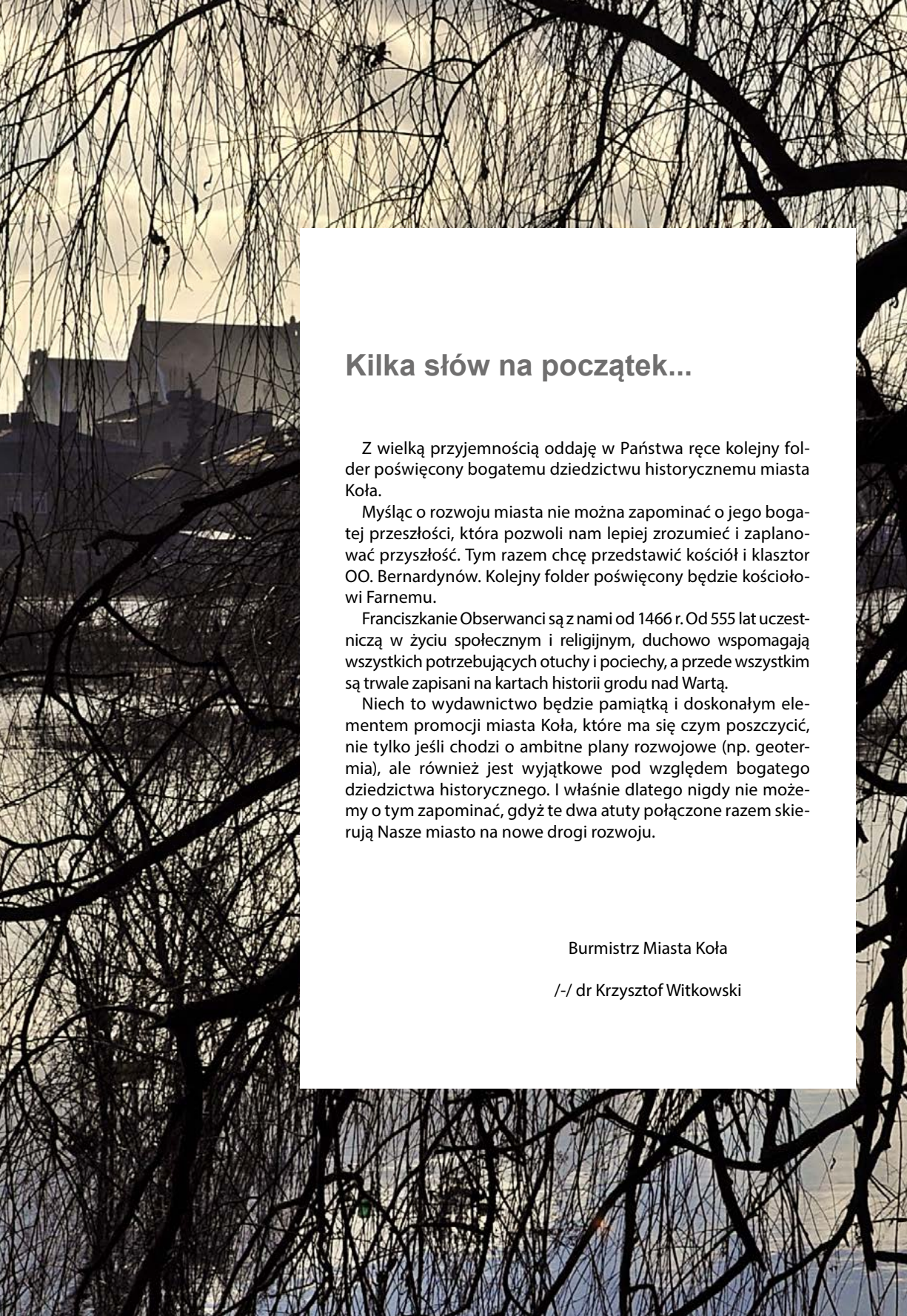
Przy przygotowywaniu publikacji korzystano z „Katalogu zabytków sztuki w Polsce” oraz Kart ewidencji zabytków Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Poznaniu, Delegatura w Koninie.

Konsultacje z Dr. hab. Andrzejem Betlejem, dyrektorem Muzeum Zamku Królewskiego na Wawelu.

Zdjęcia: Olga Głowacka, Grzegorz Koźmic, Katarzyna Wojtysiak, Marek Banasiak, Ryszard Lenartowicz, Paweł Pluciński, Krzysztof Witkowski, Archiwum Zakładu Fotograficznego „Fotos”, Archiwum Urzędu Miejskiego w Kole.

ISBN 978-83-955671-8-6

Kilka słów na początek...

Z wielką przyjemnością oddaję w Państwa ręce kolejny folder poświęcony bogatemu dziedzictwu historycznemu miasta Koła.

Myśląc o rozwoju miasta nie można zapominać o jego bogatej przeszłości, która pozwoli nam lepiej zrozumieć i zaplanować przyszłość. Tym razem chcę przedstawić kościół i klasztor OO. Bernardynów. Kolejny folder poświęcony będzie kościołowi Farnemu.

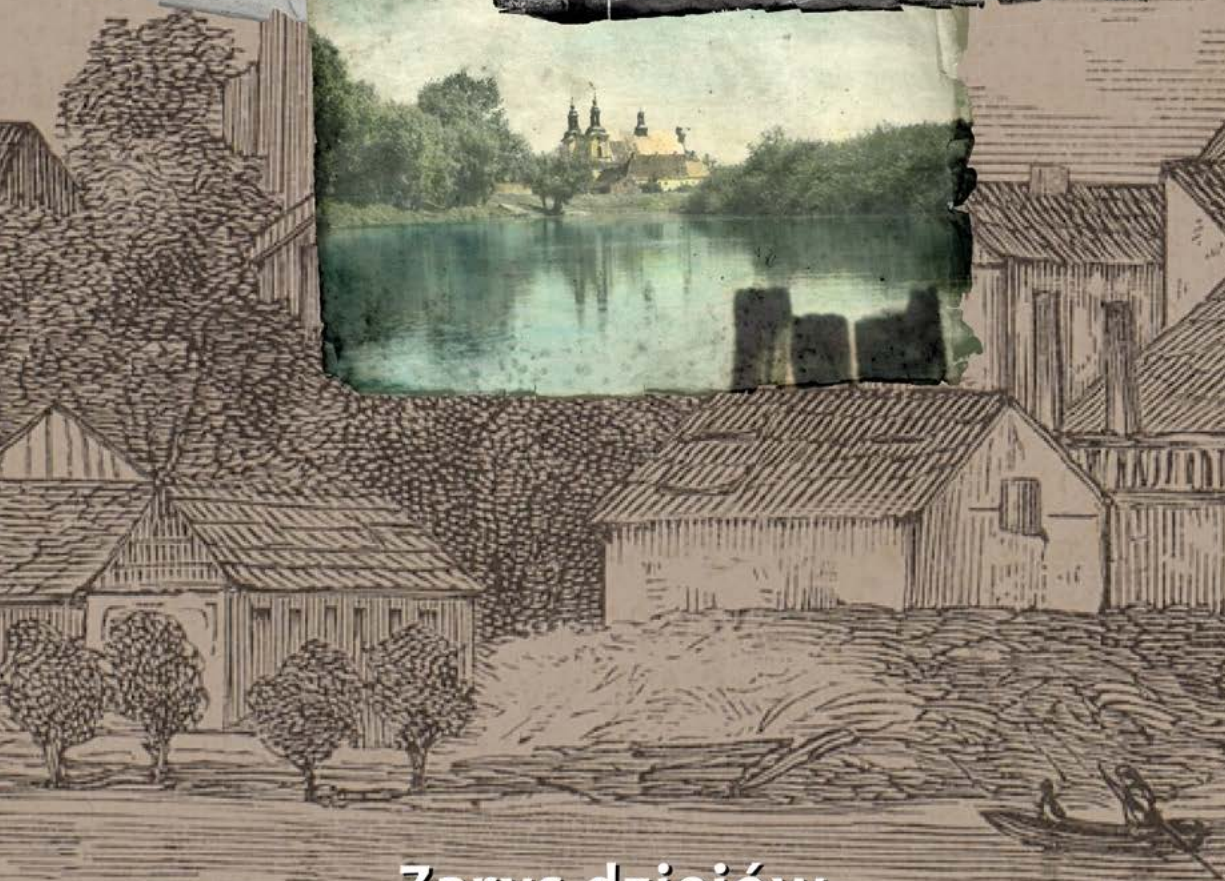
Franciszkanie Obserwanci są z nami od 1466 r. Od 555 lat uczestniczą w życiu społecznym i religijnym, duchowo wspomagają wszystkich potrzebujących otuchy i pociechy, a przede wszystkim są trwale zapisani na kartach historii grodu nad Wartą.

Niech to wydawnictwo będzie pamiątką i doskonałym elementem promocji miasta Koła, które ma się czym poszczycić, nie tylko jeśli chodzi o ambitne plany rozwojowe (np. geotermia), ale również jest wyjątkowe pod względem bogatego dziedzictwa historycznego. I właśnie dlatego nigdy nie możemy o tym zapominać, gdyż te dwa atuty połączone razem skierują Nasze miasto na nowe drogi rozwoju.

Burmistrz Miasta Koła

/-/ dr Krzysztof Witkowski

Zarys dziejów kolskiego konwentu

Bulla fundacyjna kolskiego klasztoru
wystawiona w dniu 2 lipca 1466 r.
Archiwum Diecezjalne we Włocławku.

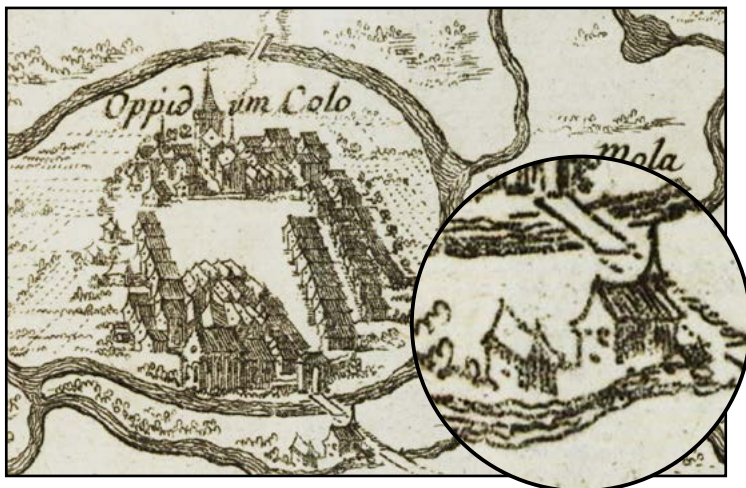
Bracia Franciszkanie obserwanci od św. Bernardyna ze Sieny, znakomitego włoskiego kaznodziei z XV w., zwani w Polsce bernardynami, wyodrębnili się w latach 50-tych XV w. Skutkiem tego było powstanie nowego zgromadzenia franciszkańskiego.

W 1467 było już w Polsce 12 klasztorów franciszkanów obserwantów (Kraków, Warszawa, Poznań, Kościan, Wschowa, Kobylin, Tarnów,

Lublin, Lwów, Przeworsk, Kalisz, Koło).

Inicjatorem sprowadzenia zakonu franciszkanów obserwantów do Koła był Jan Hincza z Rogowa, podskarbi królewski, kasztelan sandomierski i starosta kolski. Głównym zadaniem zakonu było, wedle reguły zakonnej: duszpasterstwo i kaznodziejstwo.

Dnia 2 lipca 1466 r. papież Paweł II wydał bulę fundacyjną kolskiego konwentu.

Fragment XVII-wiecznej ryciny,
autorstwa E. Dahlberga, zamieszczonej
w kronice S. Puffendorfa.
Jest to najstarszy widok Koła.
Na pierwszym planie niewielki
kościół i klasztor oo. Bernardynów.
Ze zbiorów Muzeum Techniki
Ceramicznych w Kole.

O średniowiecznej genezie klasztoru w Kole świadczą odkryte fragmenty murów z ciosów kamiennych i cegły w układzie gotyckim.

Pierwotny kościół gotycki obecnie nie istnieje i wtopiony jest w mury klasztoru. Był szerokości, prawdopodobnie ok. 8,5 m. Z przekazów wiemy, że był niewielki, jednonawowy. Zbudowano go w dolnych partiach z ciosów kamiennych i z cegły w układzie gotyckim. Podobnie użyto ciosów kamiennych (dolne partie murów) do wzniesienia klasztoru.

Po licznych przez stulecia zniszczeniach, w tym spowodowanych wylewami Warty, budynek klasztoru odbudowano w latach 1754-1765. W tym czasie kościół gotycki rozebrano i pobudowano (w latach 1773-1783) nowy, trzynawowy, usytuowany na linii północ-południe, nadając mu styl późnobarokowy.

*Odrestaurowane zabudowania
kolskiego konwentu efektywnie
wpisują się w lokalny pejzaż.*

Konsekcacji nowego kościoła dokonał w 1788 r. arcybiskup gnieźnieński Józef Korytkowski, którego portret znajduje się w kolskim klasztorze.

Portret arcybiskupa gnieźnieńskiego Józefa Korytkowskiego. Obraz znajduje się w zbiorach kolskiego konwentu (późny barok, po 1788 r.).

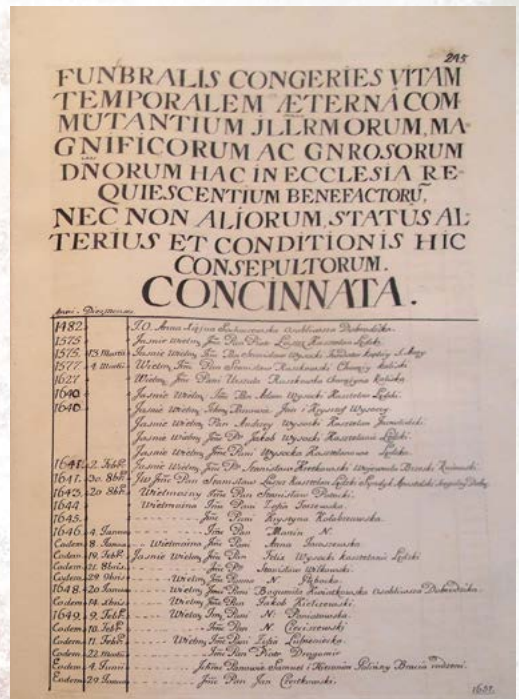
Podziemia kościoła klasztornego.

Szczególnie w okresie przedrozbiorowym, ale i później, podstawowym źródłem dochodów były datki wiernych, czasem tych możniejszych, chcących, aby ich pośmiertne szczątki spoczęły w podziemiach kościoła. Lista dobrodziejów kolskiego konwentu zachowała się do dnia dzisiejszego w kronice klasztornej. Chronologicznie, spis rozpoczyna się od 1482 r. a więc od śmierci księżnej Anny sochaczewskiej (prawdziwa data jej śmierci to 1481 r.). Do 1795 r. obejmuje 245 osób.

Księżna była jedną z największych dobrodziejek klasztoru. Przekazała na jego rzecz 50 florenów oraz kielichy i szaty. Została pochowana w grobowcu przed wielkim ołtarzem. W *Chronologii* wymieniona jest na pierwszym miejscu wśród darczyńców, jako „osobliwa dobrodziejka”.

Strona tytułowa „Kroniki klasztoru kolskiego”
(Chronologia conventus colensis), spisanej przez
Jana Nepomucena Modlibowskiego w 1792 r.

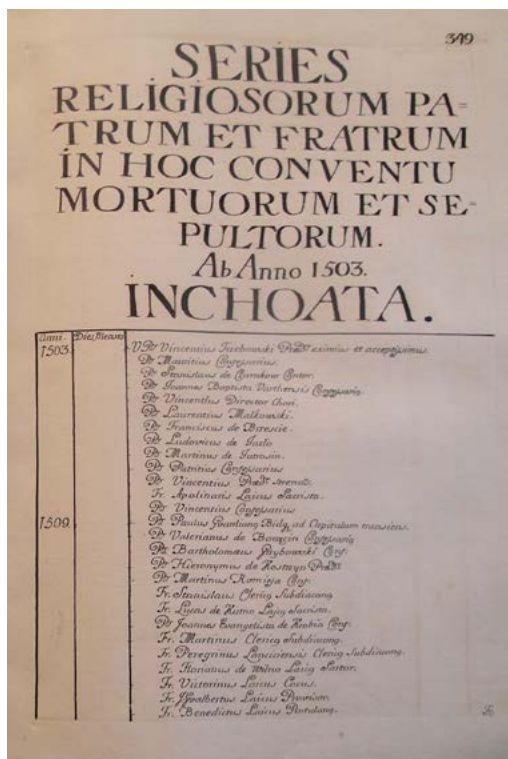

Początek spisu dobrodziejów kolskiego klasztoru pochowanych w podziemiach kościoła.

Portret trumienny Anny Łaszczowej (zm. w 1669 r.) znajdujący się w kolskim kościele OO. Bernardynów (kopia). Oryginał przechowywany jest w Muzeum Prowincji w Leżajsku.

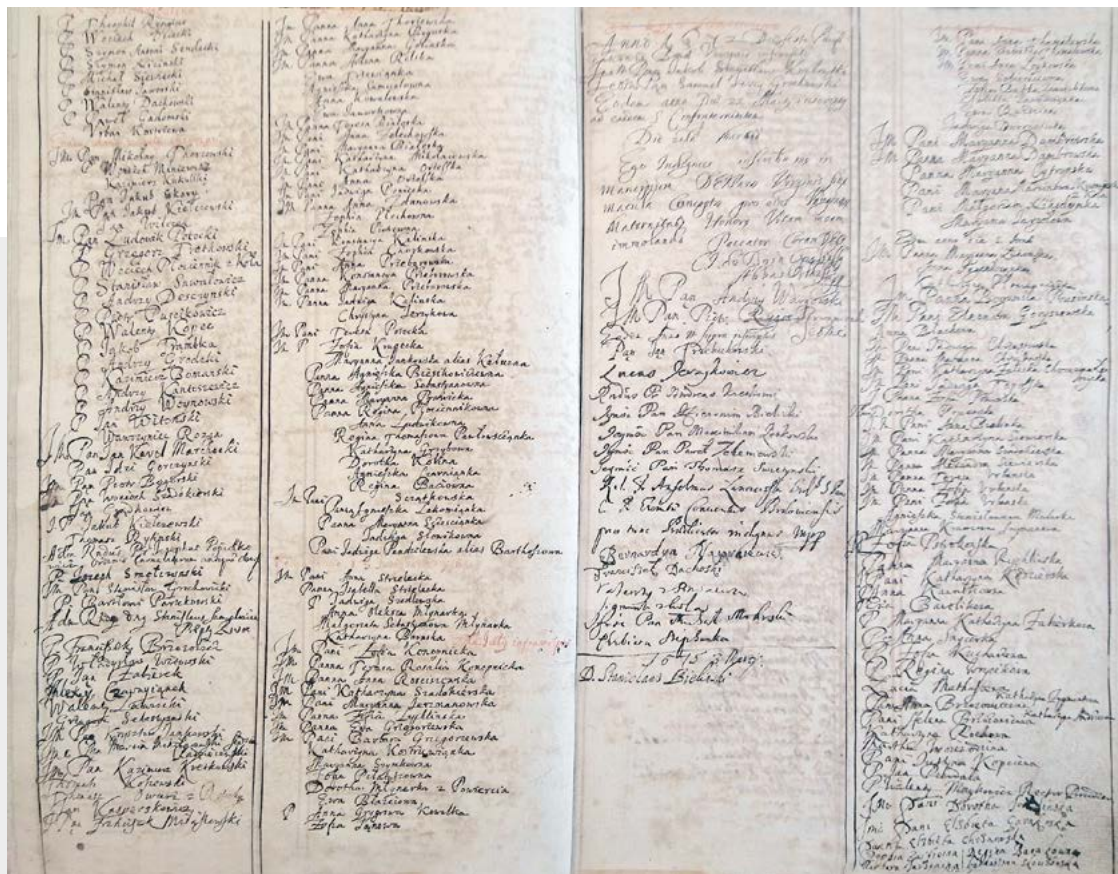
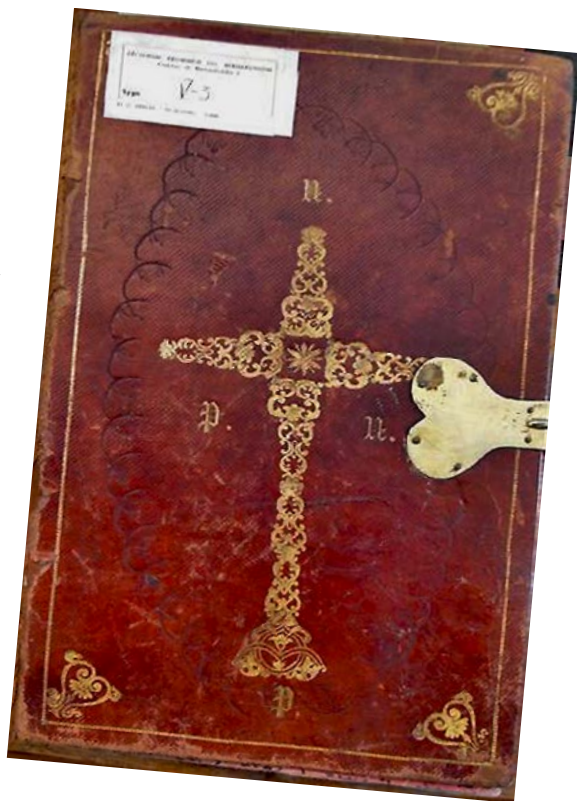
Oprócz świeckich darczyńców w podziemiach kościoła chowano również współbraci. Do 1874 r. mamy zanotowanych 260 pochowanych ojców i braci.

*Początek spisu zmarłych ojców i braci,
który jest częścią klasztornej kroniki.
Ze zbiorów Archiwum Prowincji
OO. Bernardynów w Krakowie.*

Przy kolskim konwencie działało kilka bractw zrzeszających osoby świeckie. Bractwa te prowadziły swoje księgi, w których spisywano m.in. ich członków oraz zasady działania.

Na zdjęciach księga bractwa Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Marii Panny, powstałego przy kolskim klasztorze OO. Bernardynów, w dniu 29 maja 1672 r. Ze zbiorów Archiwum Prowincji OO. Bernardynów w Krakowie.

Obraz olejny Z. Biernat, Bitwa pod Kołem. Ze zbiorów Muzeum Techniki Ceramicznych w Kole.

Podczas Powstania Styczniowego pod kolskim klasztorem rozegrała się w dniu 6 maja 1863 r. krwawa bitwa, zwycięska dla powstańców. Podczas tego starcia ranny został kapitan Kazimierz Unrug. Zmarł dwa dni później. W klasztorze urządzono prowizoryczny lazaret.

Po Powstaniu Styczniowym władze carskie przeprowadziły w Królestwie Polskim likwidację klasztorów. Kolski konwent uchował się

jako tzw. etatowy. To tutaj zwieziono zakonników z innych zlikwidowanych. W klasztorach etatowych można było prowadzić nowicjat. Jednakże nowych zakonników można było przyjmować jeśli ich liczba spadła do 14.

W 1869 r. w klasztorze znajdowało się 28 ojców i braci, a w 1914 r. tylko 1 zakonnik-kapłan.

*Kolski klasztor OO. Bernardynów.
Rysunek z czasopisma „Kłosy”
(1888 rok). Autor: W. Brochocki.
Zbiory Muzeum Techniki
Ceramicznych w Kole.*

Warthbrücken, Warthegau - Wilhelm-Frick Straße

Widok na kościół klasztoru OO. Bernardynów i obecną ulicę Mickiewicza.

Wydawnictwo Korr w Szwalbach k. Frankfurtu n. Menem.

Egon Konow. Artykuły Piśmiennicze i Biurowe, Koło, ul. Pułaskiego 2.

Lata 1940 – 1945. Ze zbiorów Muzeum Techniki Ceramicznych w Kole.

W okresie międzywojennym stan osobowy klasztoru odbudowywał się. Po wybuchu II Wojny Światowej, Niemcy wkroczyli do Koła, a żandarmeria polowa z rodzinami zajęła parter jak i piętro klasztoru. W kwietniu 1940 r. władze okupacyjne zabroniły bernardynom używać stroju zakonnego. Dnia 25 sierpnia 1940 r. zakonnicy

przygotowywali się do wyjazdu z Koła. Niestety zostali aresztowani i wywiezieni do Oranienburga, a następnie do Dachau. Gwardian kolskiego klasztoru o. Wiktoryn Rudolf zginął w obozie koncentracyjnym w Dachau 9 kwietnia 1942 r. Podobnie w Dachau, zginął brat Władysław Gołębiowski.

Dawne sklepienia robią wrażenie.

Odkryte fragmenty gotyckiego muru przypominają o początkach kolskiego konwentu.

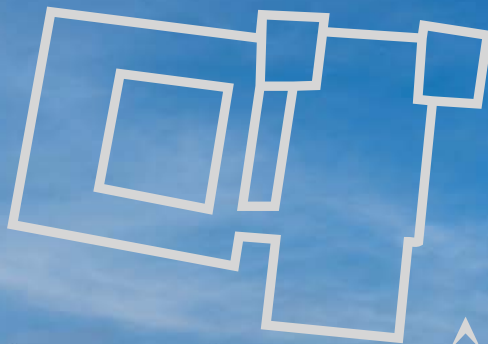

Refektarz klasztorny.

**Architektura i wyposażenie
kościoła i klasztoru
OO. Bernardynów**

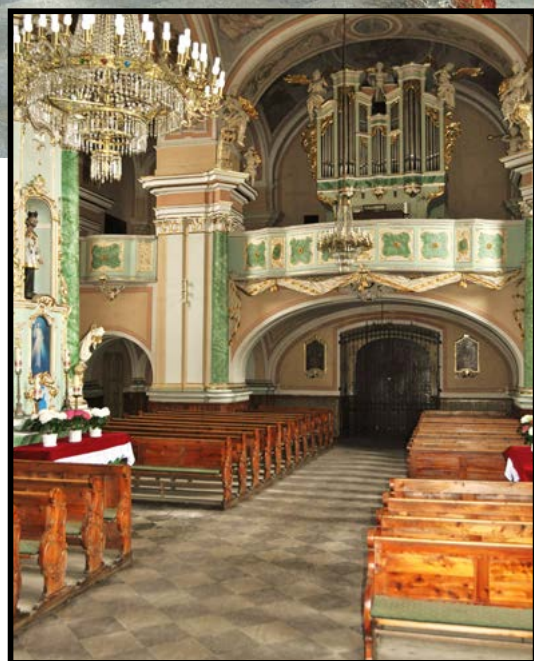

Widok na ołtarz główny.

Kościół OO. Bernardynów w Kole jest świątynią trzynawową. Nawy oddzielone są filarami. Nad zakrystią znajduje się chór muzyczny.

Widok na chór.

Sklepienia naw oraz prezbiterium pokryte są polichromią przedstawiającą m. in. sceny z życia św. Franciszka i jego zakonu.

Ich autorem jest brat Paschalis Wołos. Co ciekawe, wśród kołskich malowideł autor umieścił swój autoportret i sygnaturę z datą 1786. Znajdują się one w dekoracji sklepienia w nawie bocznej.

Fragment polichromii z autoportretem i sygnaturą brata Paschalisa Wołosa.

Scena znajduje się na sklepieniu przęsła południowego nawy głównej.

Jest to kompozycja wielopostaciowa. W centrum Matka Boska w gwiazdzistej aureoli nad głową. Przed nią klęczy św. Franciszek w brązowym habicie z szeroko rozłożonymi ramionami. Za nim znajduje się grupka aniołków. Obok Matki Bożej znajduje się Chrystus w białej szacie i dwoje aniołów trzymających krzyż. Z chmur wyłania się Bóg Ojciec z aniołem. Nad głową Matki Bożej Duch Święty w postaci białej gołębic. W narożach znajdują się postacie proroków: Mojżesz z tablicami Dziesięciorga Przykazań, Abraham z nożem, św. Roch z naczyniem na wodę oraz św. Mateusz Ewangelista z księgą.

To malowidło znajduje się na sklepieniu w łoży bocznej prezbiterium. Przedstawia scenę wygłaszania kazania przez św. Franciszka do wiernych. Święty stoi na sześciennej ambonie ozdobionej z boku kwadratową płyciną z profilowanym obramowaniem. Ubrany jest w brązowy habit, ręce ma złożone na piersiach. Poniżej otacza go grupa pięciu współbraci zakonnych, wpatrzonych w niego. Z lewej strony przechodzi grupa trzech mężczyzn w świeckich strojach. Jeden z nich trzyma latarnię z bijącymi z niej promieniami światła. Lewą ręką sięga czapki z zamiarem jej zdjęcia przed świętym. Obok widzimy skuloną postać biedaka. Scena rozgrywa się wewnątrz budynku.

Walka Jakuba z Aniołem. Scena dzieje się na obłoku i na tle zachmurzonego nieba.

Święty Michał depcze głowę szatana spychając go do piekła.

Inny fragment znajduje się na sklepieniu przęśła południowego nawy wschodniej.

Św. Franciszek uzdrowia trędowatego. Na tle budynku stoi św. Franciszek w brązowym habicie z bosymi nogami i trzyma w ręku krucyfiks. Nad głową z zarostem na twarzy okrągła aureola. Za nim stoi zakonnik i człowiek w turbanie z pióropuszem. Św. Franciszek zwraca się ku nagiemu choremu z przepaską na biodrach klęczącemu na prawym kolanie podtrzymywanemu przez trzech mężczyzn. Po prawej stronie świętego siedzą na ziemi kobieta i nagi chory ze szczudłem. Przed domem z lewej strony i za grupą z trędowatym rosną drzewa. W środku budynku stoi grupa osób.

Piękne, rokokowe wyposażenie kościoła, w większości pochodzi z ostatniej ćwierci XVIII w. Z dawnej świątyni zachowały się: płyta nagrobna Stanisława Ruszkowskiego (zm. 1597), kamienna kropielnica (XV-XVI w.) oraz nagrobek Bartłomieja Wilczyńskiego (zm. 1591). Do dziś podziwiać możemy również podziemia kościoła klasztornego, które były nekropolią dla zakonników i dobrodziejów konwentu.

Gotycka kropielnica.

Nagrobek Bartłomieja Wilczyńskiego (ok. 1600 r.).

Płyta nagrobna Stanisława Ruszkowskiego (zm. 1597 r.).

Epitafium Rozalii Gurowskiej.

Na uwagę zasługuje piękne epitafium z portretem trumiennym Rozalii Gurowskiej, zmarłej w 1792 r. w wieku 21 lat, córki ostatniego starosty kolskiego Rafała Gurowskiego. Jak podają źródła, zrozpaczony ojciec pochował serce córki w kolskim kościele OO. Bernardynów. Spoczęło ono w filarze naprzeciw ambony (właśnie tutaj, gdzie znajduje się epitafium).

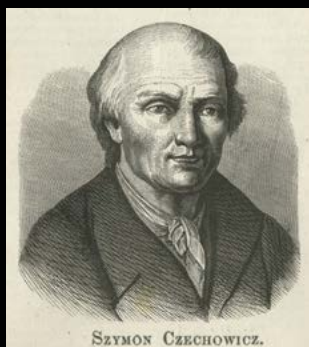

Portret starosty kolskiego, Rafała Gurowskiego z 1780 r. Stylem reprezentuje późny barok. Jest to olej na płótnie o wymiarach 88 na 70 cm. Przedstawia półpostać 3/4 w prawo, ubraną w brunatną zbroję. Z prawego ramienia spływa czerwony, sfalowany płaszcz, na którym z prawej strony obrazu wisi order Orła Białego. Na wstędze wisi order św. Stanisława. Obraz namalowano w 1780 r. kiedy Rafał Gurowski miał 64 lata.

Kolski klasztor posiada niezwykle cenną kolekcję obrazów, ornatów i paramentów kościelnych.

Najcenniejszym obrazem w zbiorach kolskiego konwentu jest dzieło Szymona Czechowicza (1689-1775) przedstawiające św. Annę, Maryję Dziewicę oraz św. Jochima. Przypisania dzieła temu malarzowi dokonał prof. Andrzej Betlej, dyrektor Muzeum Zamku Królewskiego na Wawelu. Obraz znajdował się na wystawie czasowej, pt.: Szymon Czechowicz. Geniusz baroku, w Muzeum Narodowym w Krakowie.

Obraz autorstwa Szymona Czechowicza.

Obraz autorstwa Ignacego Stachewicza z 1830 r. przedstawiający prowincjała zakonu Mikołaja Szremowicza.

Obraz św. Tekli (XVIII w. – późny barok).
Orestaurowany obraz św. prezentuje się
wyjątkowo, w każdej ze swoich odsłon.
Obecnie obraz znajduje się
w ołtarzu bocznym.

Strona tytułowa książki bractwa św.
Tekli z 1774 r. Archiwum Prowincji
OO. Bernardynów w Krakowie.

*Relikwiarz
(koniec XVIII w.)*

*Monstrancja
(ok. poł. XVII w.)*

*Kielich mszalny
(stopa - I ćw. XVI w.,
nodus i czasza
- ok. 1640 r.)*

*Kielich mszalny
(lata 1750-1775)*

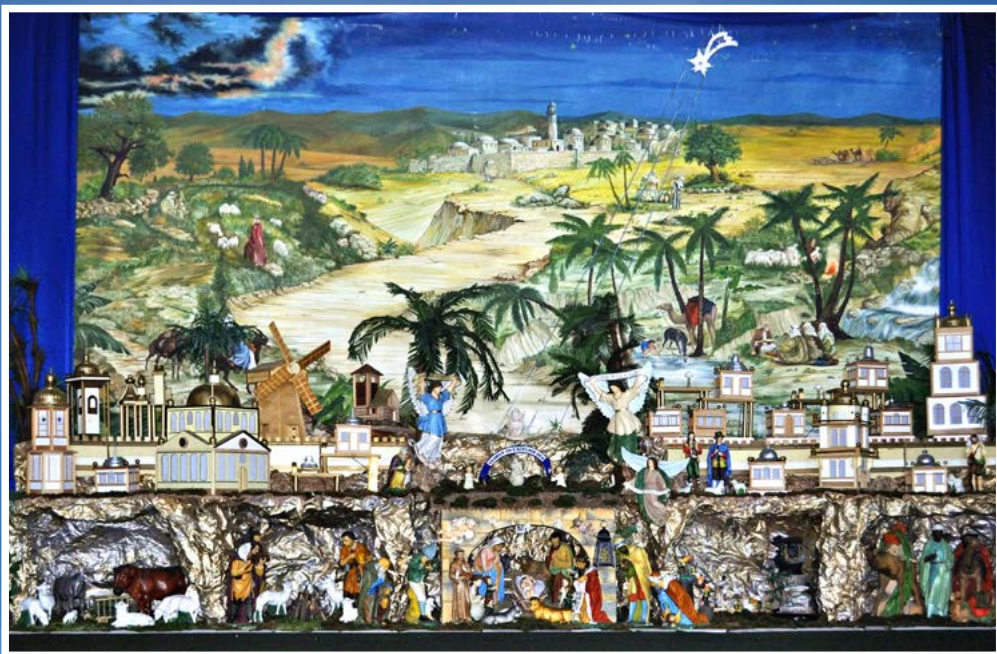

Ornat. Barok, czas powstania: XVIII wiek.
Kolumna ornatu wykonana w stylu Ludwika XV.
Na biało-beżowym tle w bukicie - liście palmy oraz
inne ozdoby roślinne. Boki: na czerwonym tle jedwabiu
gruszkowate wazony na stopach w kształcie rogów.

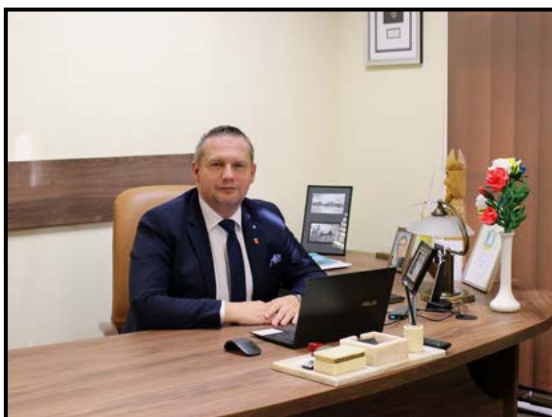
Ornat. Barok, czas powstania: XVIII w.
Kolumna: Na tle oliwkowego jedwabiu girlandy kwia-
tów powiązane wstęgami układającymi się we wzór
falistej rzeki. Na bokach na beżowym tle o wzorze
kratownicy ze srebrnymi gwiazdkami - girlanda złożo-
na z beżowo-brązowej róży i innych kwiatów i roślin.

Bożonarodzeniowa szopka zakonników z Koła od wielu lat cieszy się dużą popularnością.

Krzysztof Witkowski

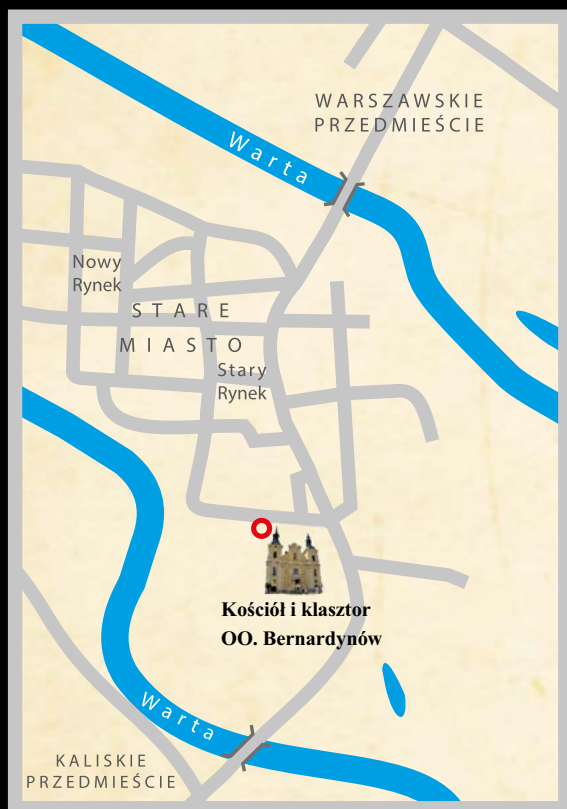
Doktor nauk humanistycznych w zakresie historii, muzealnik (posiada najwyższy w polskim muzealnictwie tytuł kustosa dyplomowanego), radca prawny. Ukończył również podyplomowe studia public relations oraz szacowania nieruchomości i odbył praktyki niezbędne do uzyskania uprawnień rzeczoznawcy majątkowego.

W latach 2004-2015 dyrektor Muzeum Techniki Ceramicznych w Kole. W czasie jego dyrektorowania kolskie muzeum było laureatem licznych nagród. Był inspiratorem i współautorem stałej wystawy kolskiego fajansu w kolskim Ratuszu.

Regionalista, pasjonat, badacz i popularyzator dziejów Koła i ziemi kolskiej oraz zakonu bernardynów. Autor licznych książek, folderów i artykułów, a także uczestnik i organizator licznych sympozjów i konferencji (np. z okazji 550-lecia fundacji klasztoru OO. Bernardynów w Kole). Z jego publikacji wymienimy: *Władysław Odonic - książę wielkopolski (ok. 1190-1239)*, *Najdawniejsze dzieje Koła* (2012, red. i współautor), *Dzieje kościoła i szpitala św. Ducha w Kole* (2013), *Osiek Mały – dzieje gminy* (2014, red. i współautor), *Dzieje ratusza w Kole* (2015, red. i współautor), *Bernardyni kolscy 1466-2016. 550 lat dziedzictwa i posługi* (2016, red. i współautor).

Za swoją działalność wyróżniony odznaką honorową „Za zasługi dla Samorządu Terytorialnego” oraz odznaką honorową „Za zasługi dla Województwa Wielkopolskiego”.

Od 23 listopada 2018 r. Burmistrz Miasta Koła.

Odnowiona sygnaturka na dachu kościoła klasztornego.

Miasto Koło pozyskało środki w wysokości 497.782,30 zł na remont sygnaturki i więźby dachowej Kościoła pw. Nawiedzenia NMP z Programu Inwestycji Strategicznych Polski Ład (wartość zadania: 507.941,12 zł, brakującą kwotę zabezpieczył klasztor jako środki własne).

Gmina Miejska Koło
62-600 Koło
ul. Stary Rynek 1
www.kolo.pl
e-mail: um@kolo.pl

ISBN 978-83-955671-8-6

9 788395 567186